

Ricz Judit*

Piacok, globalizáció, harmadik út

(Lányi Kamilla válogatott tanulmányai. Kopint-Datorg Infokommunikációs Zrt., Budapest, 2007, 255 oldal)

Írásunk műfaja könyvismertetés, mégis úgy gondoljuk, hogy túllépünk ennek szűk keretein és *rendhagyó* módon közelítjük meg a Lányi Kamilla válogatott tanulmányait megjelentető kötetet. Minden olyan könyv, amely válogatott tanulmányokat tartalmaz, sokat mond ugyanis abban a tekintetben, amit tartalmaz, de abban is, amit nem. Akarva-akaratlanul is a válogatás a szerkesztők szemüvegén keresztül mutatja be az adott szerző, jelen esetben Lányi Kamilla munkásságát.

Ebben az írásban azonban *egy fiatal közgazdász szemével* nézzük, hogy mit mondanak Lányi Kamilla művei, cikkei, tanulmányai a mai közgazdász generációnak, melyek a „maradandó” meglátások, követendő módszerek. Tehát nem az esetleges értékítéleteket, ideológiai, eszmetörténeti írásokat tekintjük, hanem az alapvető közgazdasági megközelítésmódot, gondolkodási vezérfonalakat fedjük fel.

Három fő sajátosságot emelünk ki, melyek Lányi Kamilla munkásságát jellemezték. Egyrészt a „*globalizációnak nevezett jelenségkör*”¹ egy Magyarországon talán kissé szokatlan, egyedi megközelítésben vizsgálta, főként francia szemüvegén keresztül. Ezáltal írásainak olvasása mindenképp bővítheti, színesítheti a főként angol nyelvű irodalmakat olvasók ismeretanyagát. A hozzáadott érték azonban ezen jelentősen túl lép. Lányi Kamilla ugyanis kritikus nem csak a globalizációs irodalommal, de a globalizáció hatásai tekintetében is. Ez a fajta kritikus gondolkodás azonban követendő lehet, hiszen többnyire mindkét oldalt bemutatja, az érvek-ellenérvek, hatások-ellenhatások strukturált elemzésére törekszik. Ez jól látható a jelen kötetben is szereplő globalizációs tanulmányból (184–207. o.) és a szerző más cikkeiből is².

Másodikként említjük, hogy ebbe a *globális megközelítésbe* helyezte el Magyarországot, tehát ebbe (a szeretett, vagy „nem-szeretett” globálisan zajló folyamatok rendszerébe) beágyazódva vizsgálta hazánkat, a *magyar társadalmi és gazdasági* folyamatokat. Ennek egyik fontos vetülete a mezőgazdaság helyzetének nem standard módon való bemutatása, illetve

* Ricz Judit doktorjelölt a Debreceni Egyetem Közgazdaságtudományi Doktori Iskolában, e-mail címe: judit.ricz@econ.unideb.hu

¹ A megfogalmazás magától szerzőtől származik: Vázlat a globalizációnak nevezett jelenségkör értelmezéséről. (Lányi 2001), jelen kötet 184–207. o.

² Lányi Kamilla további globalizációs témájú cikkei: A globális konvergencia változatai: Washington és Maastricht. I. – II. rész (Lányi 1997); Válság táplálta globalizáció. I. és II. rész (Lányi 2000); A globális rendszer változó arculata az újabb irodalom tükrében (Lányi 2003).

ezek alapján történő gazdaságpolitikai következtetések levonása, de erre még visszatérünk a későbbiekben.

Harmadik fontos vonás nézetünk szerint a *mikroszint felőli közelítés*, ezen belül is az ún. „kisember” szemszögéből figyelte a változásokat, illetve azok szükségességét. Lányi Kamilla érzékenysége a szegények iránt, főként a vidéki szegénység vizsgálata korai munkásságára, első „híres” írására, az 1948-ban megjelent „Szezták a demokráciában” címen megjelenő cikke (47–86. o.) vezethető vissza. Ezzel, a *szegények és az egyéni szint* közép-pontba állításával, és a *mezőgazdaság* hangsúlyozásával munkássága párhuzamba állítható a fejlődés-gazdaságtani irodalmakkal, azok változásaival is. Amartya Sen³ (2003) Nobel-díjas indiai közgazdász nyomán napjaink paradigmája szerint a fejlődést, mint szabadságot kell értelmezni, és ennek egyik központi eleme a szegények felhatalmazása és képessé tétele arra, hogy a saját életüket befolyásoló döntésekben részt vehessenek. A szegények választási szabadságának növelése hozzájárul az alulról kiinduló fejlődéshez. Ez átvezet minket a mezőgazdaság központi jelentőségének hangsúlyozásához, amennyiben a szegénység a mai napig túlnyomórészt a vidéki területeken koncentrálódik⁴, azon belül pedig főként a mezőgazdasági szektorhoz kötődik. A mezőgazdaság piacosítása iránti igény ezáltal a szegénység csökkentési és a fejlesztési stratégiák kulcstényezőjévé válik. A magyarországi származású Bauer Péter Tamás (1992/2000) nevéhez fűződik már a 60-as évektől kezdve az önellátó mezőgazdaságtól való fokozatos eltávolodás, a piacra termelés hangsúlyozása. Ebben a tekintetben kijelenthetjük, hogy Amartya Senhez és Bauer Péter Tamáshoz hasonlóan Lányi Kamilla megelőzte korát. Már akkor a mezőgazdaságból kiinduló fejlődést elemezte, amikor a főirányban még az iparosítás erőltetése volt a fejlődés elterjedt receptje. Megállapíthatjuk, hogy főként saját megfontolásokra és nem utolsósorban megfigyelésekre támaszkodva hasonló következtetésekre jutott, mint a fejlődés-gazdaságtan legújabb generációjának képviselői, és ez alapjaiban szemben állt a kor főirányú elképzeléseivel, és nem kevésbé gazdaságpolitikai gyakorlatával. Itt megjegyezzük, hogy Lányi Kamilla többnyire a magyarországi (és más volt szocialista országok) gazdasági és politikai átalakulás tapasztalataiból levont következtetései és megfogalmazott tanulságai ugyancsak alátámasztják azt a napjainkban egyre elfogadottabbá váló nézetet, hogy a fejlődő és átalakuló országok is vizsgálhatók egy elemzési kereten belül, azaz nincs szükség azok „speciális” kezelésére. Ez utóbbi nézetet remekül alátámasztja az egyik legjobb és használatában (sajnos nem Magyarországon) egyik legelterjedtebb fejlődés-gazdaságtani tankönyv (Todaro – Smith 2006), mely Michael Todaro és Stephen Smith szerzőpáros nevéhez fűződik.

Részben a fentiekhez kapcsolódóan, de külön tárgyalunk két további (a magyar gazdaság jelenállapota tükrében is) hangsúlyos és nézetünk szerint maradandó meglátást: egyrészt a *piac tisztelete*, illetve annak jó működéséhez a *dereguláció* szükségessége, másrészt ezzel kapcsolatosan az *agrárszektor piaci alapú megközelítése* és az új politikai gazdaságtan meglátásainak alkalmazása.

³ Bár itt Amartya Sen magyarul megjelent könyvére utalunk, illetve az említett szerző 1998-ban nyerte el a svéd bank elismerését, munkássága a 70-es évekre nyúlik vissza, és az általa képviselt tipikusan „indiai gondolat” a fejlődésről gyakorlatilag az ENSZ fejlesztési programja (UNDP) által kiadott Emberi Előrehaladási Jelentés (Human Development Report) megközelítésének alapját képezi.

⁴ Bár a szegénység egy speciális megjelenési formája a legnagyobb városokban található nyomornegyedek és az informális szektor (erről, illetve ennek okairól bővebben ld. Hernando de Soto (2000) írását), ill. a világban megfigyelhető a szegénység urbanizálódásának folyamata (ezt Martin Ravallion (2002) mutatja be), de mindezek ellenére a statisztikák tükrében a mai napig a vidéki szegénység a meghatározó.

Tekintsük elsőként a piac, piaci erők tiszteletét. A *piac központi szerepének felismerése* nem feltétlenül új, egy a tervgazdaságot megélt, átélt közgazdász esetében. Lányi Kamilla azonban túllép ezen, és nem csatlakozik a közgazdaságtan főirányát a 80-as és 90-es években jellemző piacközpontú irányzatához, melyből a minimális állam koncepcióját vezették le. Ehelyett (leginkább *schumpeteri* (1934/1980) alapokon) főként a vállalatok működése, az üzleti környezet szempontjából vizsgálódik, és (ma már tudjuk helyesen) a kis- és közepes vállalatokat, valamint a mikrovállalkozásokat tekinti a gazdasági növekedés fő hajtóerejének. (Ez utóbbi, a mikrovállalkozások hangsúlyozása ugyancsak megtalálható *Bauer Péter Tamás* (1992/2000) munkásságában.) A *Douglass North* (1990, 1991) nevével fémjelzett új intézményi közgazdaságtani irányzat tükrében is mindenképpen megállja a helyét, annak a felismerése, hogy nemcsak a formális, de az *informális* (Lányi Kamilla szavaival élve *láthatatlan*) *szabályozás* is központi szerepet kap az üzleti környezet minőségének meghatározásában.

A jelen írásban bemutatásra kerülő poszthumusz kötet is tartalmaz egy tanulmányt (138–146. o.), mely a láthatatlan szabályozást és a deregulációt vizsgálja a külkereskedelemre vonatkoztatva. Lányi Kamilla a dereguláció mellett érvel, de ez implicite a „rossz szabályok” megszüntetését jelenti, azaz a mikroszabályozás, soklépcsős és kivételekkel tarkított, azaz alku tárgyává tehető előírások (és láthatatlan szabályozások) ellen emel szót. Ez párhuzamba állítható a *jogállamiság hayeki* (*Hayek* 1960) értelmezésével, mely szerint a jogi szabályozásnak az alábbi három alapelvnek kell megfelelnie: 1. *bizonyosság* (*certainty*), ami lehetővé teszi a hosszú távú tervezést azáltal, hogy mellőzi a gyakori változtatásokat a jogban (vagy annak értelmezésében); 2. *általánosság* (*generality*), azaz, hogy nincsenek egyedi esetekre vonatkozó szabályok, hanem általánosan érvényes irányelvek vannak; valamint 3. *egyenlőség* (*equality*), mely szerint mindenki azonos módon vonatkoznak a jogszabályok, nincsenek kivételek, mentelmi jogok. Láthatjuk, hogy mindezek egy viszonylag deregulált, stabil, kiszámítható és átlátható üzleti környezet kialakítását segítik elő, melyben a korábbi „improduktív” tevékenységek felhagyásával a vállalatok működésének hatékonysága javul.

Végül a *mezőgazdaság fejlődésének piaci alapú megközelítésére* térünk ki röviden. A kötetben (147–183. o.) szereplő magyar agrárgazdaság 90-es években zajló átalakulását vizsgáló tanulmány az Európa Fórumban jelent meg 1999-ben. A vizsgálódás szemszöge ebben az írásban is a mikroperspektíva, azaz a „kisember” nézőpontjából tekint a szerző az agrárgazdaságra. A mezőgazdasági viszonyok átalakulását a társadalmi feszültségek növekedésének forrásának tartja Lányi Kamilla, és amellett érvel, hogy bár a szektor gazdasági szerepe is túllép annak a GDP-hez való hozzáadott értékén, a társadalom szempontjából még nagyobb a jelentősége. A tágran értelmezett (gazdasági és társadalmi) fejlődés tekintetében Lányi Kamilla a *vidéki területek jövedelemtermelő képességének növelése* mellett érvel, mely a térben többé-kevésbé kiegyenlített, fenntartható fejlődés feltétele is. Ezzel a „felfedezéssel” bár a főirányon kívül áll, de nincs egyedül a szerző a közgazdászok között. A városi és vidéki területek integrált rendszerként kezelésének igénye már a *Todaro* (1969) nevéhez fűződő vándorlási elméletből is következik, bár az abból levonható gazdaságpolitikai következtetések gyakorlatban való alkalmazása a mai napig várat magára. Lányi Kamilla is kiemeli, hogy a leírtakhoz egyrészt az *agro-business*, a fokozatosan kiépíthető vertikális integrációk, valamint a piac elérését és értékesítést lehetővé tevő kiegészítő tevékenységek (marketing, raktározás, feldolgozás) térnyerése szükséges, másrészt a vidéki életkörülmények (megfelelő infrastrukturális, oktatási és egyéb szolgáltatások elérhetővé tétele általi) javítása elengedhetetlen. Mindezek megvalósítása hozzájárulna, hogy a gazdasági és társadalmi fejlődés

helyben következzen be, elkerülve ezáltal a térbeli anomáliákat és azok negatív tovaggyűrűző hatásait. Vegyük észre, hogy ezek a meglátások ismételten párhuzamba állíthatók a fejlődésgazdaságtan legújabb generációs elméleteinek következtetéseivel. Bár Lányi Kamilla más irodalmak, empíriák, és saját megfontolások alapján, de ugyanarra az eredményre jut, mint a főként fejlődő országok tapasztalataira építő „fejlődésgazdák”.

Számos további jellemzőt ki lehetne emelni Lányi Kamilla munkásságából, melyek közül a kötetben is példát találunk a számok iránti szeretetére, a mérhetőség kritikus szerepére, a tények, valóság és elméletek összevetésének szükségességére, és sorolhatnánk tovább. Ehelyett nézzük (részben ismétlésként), hogy *miért is ajánljuk a könyvet* mind a közgazdász, mind a nem szakmabeli, de érdeklődő olvasó figyelmébe. Nézetünk szerint felettébb hasznos lehet Lányi Kamilla munkáinak ismerete azok számára, akik a napjainkban egyre gyakrabban magyarul is megjelenő, jellemzően túlpolitizált, túlideologizált globalizációs irodalom tanulmányain, könyvein szocializálódtak. Ezekhez mérve Lányi Kamilla írásai szofisztikáltak, „finoman” kritikusak, elméletileg megalapozottak. Igaz ez még akkor is, ha az említett elméleti alapok sokszor a „klasszikus” piacok melletti elköteleződést jelentik. A szegények, „kisemberek” nézőpontjából kétségtől érthető a reálfolyamatok hangsúlyozása, és a pénzügyi globalizáció visszas hatásainak „nem-szeretése”. Lányi Kamilla tehát a standard közgazdaságtanon túl(lépve), de a túlpolitizált, -ideologizált globalizációs irodalmon innen(maradva), az úttörők összes nehézségével szembesülve vizsgálta az elmúlt félévszázad társadalmi és gazdasági folyamatait a világban és Magyarországon. Ez adja a jelen kötet *társadalmi relevanciáját*, valamint a kötet megjelentetésének *tudományos legitimitációját* is.

Végül, de nem utolsósorban melegen ajánljuk Lányi Kamilla jelen tanulmánykötetben megjelent, és az abban nem szereplő írásainak olvasását is a fiatal közgazdász generáció figyelmébe. Bemutattunk számos érvet, mely amellet szól, hogy van mit tanulni Lányi Kamillától, de újra felhívjuk a figyelmet egy tanulságra: A „jó közgazdász” sajátja a *kritikus gondolkodás*, mely nem önmagában a kritikáért kritikus, hanem a valóság jobb megközelítéséért, jobb gazdaságpolitikák megfogalmazása céljából. Azaz, nem a közgazdász szakma divatirányzatainak automatikus követése, hanem önálló gondolkodás, érvelés a cél, melyhez azonban elengedhetetlen a szakirodalom széleskörű ismerete, azaz az *olvasás-olvasás-olvasás* mantrája.

Hivatkozások

- Bauer, P. T (1992/2000): *From Subsistence to Exchange*. In: Bauer, P. T: (2000): *From subsistence to exchange and other essays*. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Hayek, F. A. von (1960): *The Constitution of Liberty*. University of Chicago Press, Chicago.
- Lányi Kamilla (1997): *A globális konvergencia változatai: Washington és Maastricht. I. – II. rész*. Külgazdaság, 41. évf., 11. szám 5–29. és 12. szám 4–19.
- Lányi Kamilla (2000): *Válság táplálta globalizáció. I. és II. rész*. Külgazdaság, 44. évf., 4. szám 4–23. és 5. szám 4–34.
- Lányi Kamilla (2001): *Vázlat a globalizációnak nevezett jelenségkör értelmezéséről*. Közgazdasági Szemle, 48. évf., 6. szám 498–519.
- Lányi Kamilla (2003): *A globális rendszer változó arculata az újabb irodalom tükrében*. Európa Fórum, 13. évf., 3–4. szám 3–24.
- North, D. C. (1990): *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*. Cambridge University Press, Cambridge.
- North, D. C. (1991): *Institutions*. Journal of Economic Perspectives, 5. évf., 1. szám 97–112.

- Ravallion, M. (2002): *On the Urbanization of Poverty*. Journal of Development Economics, 68. évf., 2. szám 435–442.
- Schumpeter, J. A. (1934/1980): *A gazdasági fejlődés elmélete: vizsgálódás a vállalkozói profitról, a tőkéről, a hitelről, a kamatról és a konjunktúraciklusról*. (ford. Bauer Péter Tamás) Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Sen, A. (2003): *Fejlődés mint szabadság*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Soto, H. de (2000): *The mystery of capital: why capitalism triumphs in the West and fails everywhere else*. Basic Books, New York.
- Todaro, M. P. – Smith S. C. (2006): *Economic Development*. Oxford University Press, Boston.
- Todaro, M. P. (1969): *A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries*. The American Economic Review, 59. évf., 1. szám 138–148.